

A tanuló városok és régiók területi megjelenése és társadalmi-gazdasági mutatókkal való kapcsolata Magyarországon

Bevezetés

Az OTKA (K-101867) által támogatott Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig című kutatás (kutatásvezető: Kozma Tamás) keretei között egy kutatócsoport részeként kerestük a Magyarország területén fellelhető „tanuló régiókat” (Kozma et al. 2015). Hipotéziseink a következők voltak:

- ♦ A tanulás különböző formáihoz való viszonyt, annak települési szintű különbségeit, egy komplex (20 mérőszámot tartalmazó) mutató segítségével meg lehet jeleníteni.
- ♦ Az értékek települési szinten történő térképi ábrázolásával területi különbségeket lehet feltárni. Amennyiben egymás közelében lévő települések, településcsoportok a tanuláshoz egyedien jól (az országos értékeknél jobban) viszonyulnak, azok a magyarországi „tanuló régiók” nyomait jelenthetik.

A „tanulásról szóló mutatók” kialakításakor felhasználtuk a nemzetközi kutatási előzményeket. A Jacques Delors (1996) gondolatait továbbvivő pillérszerkezettel megjelenített CLI,¹ illetve a belőle kifejlesztett ELLI,² valamint a DLA³ indikátorainak, mutatóinak ismeretében választottuk ki az általunk LeaRn Indexnek (LI) nevezett hazai komplex mutató mérőszámait.

A kutatás eredményét monográfiában publikáltuk (Kozma et al. 2015). Jelen tanulmányban az index területi, településhálózati jellemzőinek bemutatása mellett más, szintén regionális sajátosságokkal bíró mutatókkal való összefüggését keressük.

¹ Composite Learning Index (CLI)

² European Lifelong Learning Indicators (ELLI)

³ Deutscher Lernatlas (DLA)

► *Educatio* 2016/2. Teperics Károly – Szilágyiné Czimre Klára – Márton Sándor: *A tanuló városok és régiók területi megjelenése és társadalmi-gazdasági mutatókkal való kapcsolata Magyarországon*, 245–259. pp.

A magyarországi tanuló régiók térképi megjelenése

A Magyarországra vonatkozó, településsoros adatokra támaszkodó statisztikai adatfeldolgozásunk, indexalkotási kísérletünk célja a magyar települések tanuláshoz való viszonyának megjelenítése volt. Kerestük azokat a településeket, településegységeket, régiókat, ahol az országos átlagoktól eltérően jobbak (vagy rosszabbak) a szélesen értelmezett (formális, non-formális, kulturális és közösségi) tanulás eredményei (pl.: iskolázottság) és lehetőségei (pl.: intézményhálózat, elérhetőség).

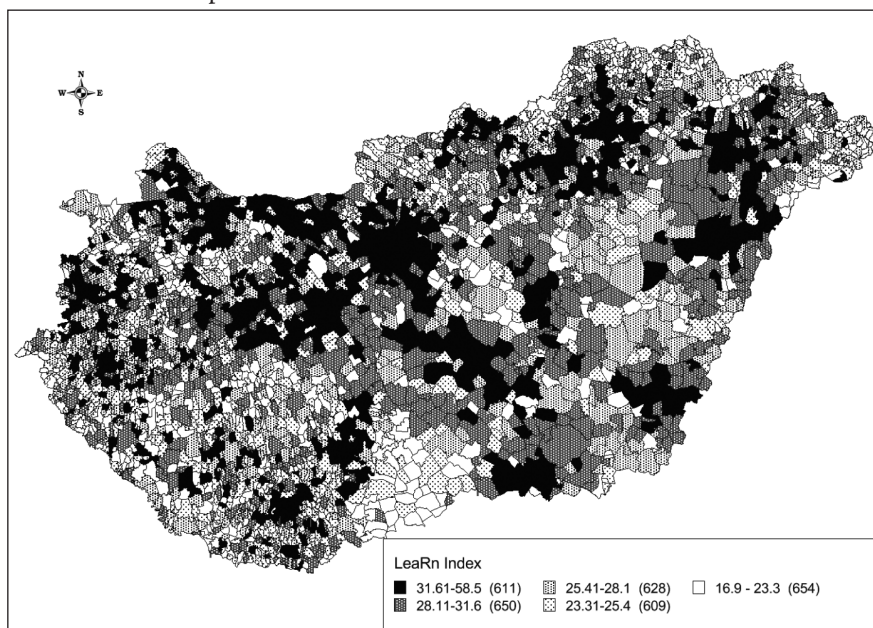
Szakértői véleményekre (Kozma et al. 2015; Juhász E. 2015; Engler et al. 2013; Benke M. 2013; Forray R. K. & Kozma T. 2014; Márkus E. & Miklósi M. 2012; Teperics K., Czímre K. & Márton S. 2014) támaszkodva kiválasztottunk 20 mérőszámot, amelyek (megítélésünk szerint) alkalmasak a jelenség leírására (1. táblázat).

1. táblázat: A LeaRn indexet alkotó pillérek és mérőszámok

I. pillér	II. pillér	III. pillér	IV. pillér
Intézményi/formális tanulás	Non-formális tanulás	Kulturális tanulás	Társadalmi aktivitás/közösségi tanulás
A 10 évnél idősebb népességből az egyetlen osztályt sem teljesítők aránya.	Az regisztrált felnőttképzési intézmények 1000 lakosra jutó száma.	Kulturális intézmények 1000 lakosra jutó száma.	A vallási aktivitás (1000 lakosra jutó hívők száma).
A legalább befejezett általános iskolával rendelkezők aránya a 15 évnél idősebb népességből.	Az akkreditált felnőttképzési programok 1000 lakosra jutó száma.	Helyi médiumok (Tv, rádió, nyomtatott sajtó) 1000 lakosra jutó száma.	Nonprofit szervezetek 1000 lakosra jutó aránya.
A legalább befejezett középiskolával rendelkezők aránya a 18 év feletti népességből.	A felnőttképzéseket befejezők/lakosság arányában.	Különböző művelődési formákban történő rendszeres részvétel aránya.	Kisebbségi önkormányzatok 1000 lakosra jutó aránya.
A diplomával rendelkezők aránya a 25 évnél idősebb népességből.	A felnőttképzésekre beiratkozottak/befejezők aránya.	Kulturális rendezvényeken való részvétel aránya.	Vándorlási egyenleg (2001-2011).
A központi települések (kistérségi-, megye- és regionális székhelyek) időbeli elérhetősége.	A támogatott és a nem támogatottak felnőttképzésekben résztvevők aránya.	Legalább 30 Mgps sávszélességre képes vezeték internet hozzáféréssel rendelkező lakosság aránya.	Politikai aktivitás (a 2010-es országgyűlési választásokon való részvétel aránya).

A mérőszámok választásának fontos összetevője volt a települési szintű bontás, ami céljaink szerint a területi összefüggések szempontjából megkerülhetetlen. Statisztikai módszerekkel ezeket egy indexbe rendeztük és a kapott értékeket térképeken jelenítettük meg (1. ábra).

1. ábra: Az LI komplex indexe

Forrás: Kozma et al. 2015

A térkép kategóriáit a „természetes törések” elvén választottuk ki, amely alkalmas a komplex indexen belüli különbségek megjelenítésére anélkül, hogy a kategóriahatárok önálló kiválasztásával szubjektív hatást gyakorolnánk a vizuális megjelenésre.

A magas indexérték területi mintázatából egyértelműen kiemelkedik Budapest. Minden klaszterezési kísérletünkben önmagában alkot egy kategóriát, illetve minden rész-index vonatkozásában a legjobb értékek kötődnek hozzá. Amennyiben a mérőszámok szintjéig megyünk a vizsgálatban, ott már természetesen vannak gyengébb értékek. Az első pillérben a „nem analfabéták aránya” „csak” a második legjobb érték-kategória köthető a fővároshoz, minden másban magasan első. Természetes, hogy ilyen helyzetek előfordulnak még az intézményrendszerekre (kisebbségi önkormányzatok, nonprofit szervezetek, felnőttképző-intézmények, helyi médiumok) vonatkozó lakosságarányos mérőszámoknál. Látványosabban alacsony értékek a vallási aktivitáshoz kapcsolódnak, itt a Tiszántúlhoz hasonlóan a legrosszabb kategóriába került a főváros.

Egybefüggő, jó mutatókkal rendelkező zóna alakult a főváros körül. Az agglomeráció kis települései mellett ez két sávban is 150 kilométer körüli távolságot ér el. Az északi sáv Győr-Mosonmagyaróvár irányú, a déli Székesfehérvár-(Veszprém)-Balaton-part térséget érinti. Mindkettő esetében igaz, hogy az egyes pillér minden mutatójában a legjobbak között vannak. Leginkább a diplomások jelenlétében mozaikos a kép, de az elérhetőségi mutatók ezeken a területeken egyértelműen jók. A felnőttképzési intézmények és az akkreditált programokkal jellemzően gyenge mutatókkal bírnak, de az abbéli részvételek és általában a kulturális aktivitásuk már átlag feletti. Egyértelműen a legjobbak közé tartoznak a vándorlási dinamika és a politikai aktivitás vonatkozásában. Budapesthez hasonlóan gyengék viszont a vallási aktivitás mérőszámánál.

A területi egybetartozás mellett csoportok különíthetők el ebben a régióban.

- (a) Az agglomeráció települései a fővárossal szimbiózisban élve, sok vonatkozásban jobban teljesíthetnek, mint a nagyváros. Az urbanizáció folyamatában az agglomerációba történő vándorlás (akár a Budapestről kiáramlás is) erősebb, mint a fővárosba történő mozgás.
- (b) A versenyképes gazdasággal rendelkező, jó közlekedéshálózati helyzetben lévő észak-dunántúli városok (Székesfehérvár, Tatabánya, Veszprém, Győr) és környezetük szintén jól használják előnyös helyzetüket.
- (c) Külön kiemelendő ebből a Balaton két partjának települései. Nem túl jó elérhetőségi mutatók mellett migrációs célterület, előregedő népesség, magas iskolázottság, komoly politikai aktivitás és intenzív kulturális tevékenység jellemzi még a kistelepüléseket is (magyar „napfény övezet”). Árnyszerű a kép azzal, hogy a déli part mutatói valamivel jobbak, mint az „elegánsabbnak” tartott északi part települései.

A jó adottságok mozaikosan jelennek meg nagyvárosaink környezetében. Miskolc–Eger, Debrecen–Nyíregyháza várospárok, Szeged, Pécs, Szombathely és Kecskemét környéke önmagában egy-egy kisebb kiterjedésű „régió” központja. Ezek mindenben hozzájárulnak az átlagnál jobb értékeikhez, kivéve a vallási aktivitás Tiszántúlra és Pécsre jellemző alacsony mutatóit. Ebben a tekintetben Kaposvár és környéke lóg ki a sorból gyengébb értékeivel. Pozitív végleteként a Szolnoktól Jászberény irányába húzódó sáv, valamint a Közép-Békési városegység említhető, amelyek esetében a „vártnál” erősebb hatás mutatható ki.

A gyenge adottságú területek más vonatkozásban is ismert perifériákat jelentenek. A külső (határ menti) perifériák közül szépen kirajzolódik Északkelet-, Kelet- és Délnyugat-Magyarország határ menti elmaradott sávja. A határ és határ közötti különbséget világítja meg, hogy ugyanekkor Nyugat- és Északnyugat-Magyarország (oszló és szlovák határ) pedig jó mutatóival emelkedik ki. Belső perifériák közül a Bakonyalja, Marcal-medence térsége, Külső és Belső-Somogy, valamint a Közép-Tiszavidék jelenik meg kontúrosan. Mindhárom terület feltűnt az első és második pillérben negatív értékeivel. A Bakonyalja, Marcal-medence értékei a harmadik és a negyedik pillér esetében jobbak, a többi itt is a leggyengébbek közé tartozik. Mérőszámok vonatkozásában is van hasonló különbség. Az iskolázottság esetében az általános iskola befejezéséig nincs komoly hátránya a Marcal-medence térségének (a többi belső perifériának igen), utána viszont itt is érezhető a lemaradás. Egyöntetűen rosszak az elérhetőségi viszonyok és az intézményhálózat sűrűségére és a politikai aktivitásra vonatkozó mutatók mindhárom zónában. A vallási aktivitás és az internet előfizetések terén a Bakonyalja ismét jobb viszonyokkal bír.

Klaszteranalízissel és szomszédsági vizsgálattal próbáltuk a területi kapcsolatokat pontosítani. Mindkét esetben érzékelhetők a homogén területek (régiók).

A hatelemű klaszteranalízis alapján készített térkép határozottan adja vissza az előzőekben kibontott területi jellemzőket. A hat klaszter érdemben öt, ugyanis Budapest

kiemelkedve a városok közül önmagában egy klasztert alkot. Területi autokorrelációs vizsgálatot is végeztünk az LI adataival. A *Luc Anselin* (1995) által kifejlesztett LocalMoran-féle autokorrelációs együtthatót választottuk eszközül. Előnye, hogy nemcsak számokkal, hanem térképi megjelenítéssel is megmutatja a különbségeket és hasonlóságokat, így jól használható térbeli összefüggések kimutatására és az összetartozó településcsoportok lehatárolására. Az eredmény szintén megerősítette a területi összefüggésekre vonatkozó elemzésünket (*Kozma és mtsai.*, 2015)

Egyértelmű konklúzióknak tűnik, hogy a tanuló régió lehetőségei a városok (leginkább Budapest és a nagyvárosok) környékén adóttak. A város és közvetlen környezetének együttese bír olyan adottságokkal, amelyek a tanuló régió kialakulásának feltételeit megadja. A kettőt (tanuló város, tanuló régió) eszerint nem lehet elválasztani egymástól. Ebben az esetben is érvényes a regionális kutatásokban megfigyelt jelenség, miszerint „nincs régió központ nélkül”.

Hasonlításra felhasznált társadalmi-gazdasági mérőszámok, komplex indexek

A nemzetközi gyakorlathoz (CLI, ELLI) hasonlóan elvégeztük az index összevetését néhány (települési szintű bontásban is elérhető és releváns társadalmi-gazdasági mérőszámmal, komplex mutatóval. Több olyan mérőszámmal is futtattunk korrelációs vizsgálatot (munkanélküliségi ráta, foglalkoztatottság, öregedési index, egy lakosra jutó személyi jövedelemadó /SZJA/ összege), amelyek nem kerültek be a tanulmányba.

Hasonló eredmények okán a *mérőszámok* közül a gazdasági viszonyok bemutatására az egy lakosra jutó személyi jövedelemadó egy lakosra vetített értékéhasználtuk fel, a 2011-es Népszámlálásból származó településszintű adattal.

A *komplex mutatók* közül a deprivációs index és a magyar viszonyokra alkalmazott objektív jól-léti mutató került be az összevetésbe. A deprivációs index több dimenziója és a hozzájuk kapcsolódó mérőszámok a hátrányos helyzet bemutatására alkalmasak. A brit tudósok által kifejlesztett mutató (IMD) hazai adaptációját az MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézetének (MTA KRTK RKI) munkatársai (*Kovács K.*, 2010; *Koós B.*, 2014) végezték el. Az általuk kiválasztott dimenziókat és felhasznált mérőszámokat tartalmazza a táblázat (2. táblázat).

2. táblázat: A deprivációs index összetevői

Index of Multiple Deprivation (2010)	Deprivációs index 2011 (mérészámok)
Foglalkoztatási dimenzió (7 mutató).	Munkanélküliek aránya (2011). Foglalkoztatott nélküli háztartások aránya (2011).
Lakhatás és szolgáltatások elérhetősége dimenzió (7 mutató).	Komfort nélküli lakások aránya (2011).
Jövedelem dimenzió (5 mutató).	Átlag adózott jövedelem havonta egy állandó lakosra(2011); SZJA adófizetők a 15-64 éves korosztály arányában(2011);
Oktatási, képzettségi dimenzió (7 mutató).	Legalább középfokú isk. végzettségűek a 25-x népesség arányában (2011);
Egészség dimenzió (4 mutató).	100 fő 60 év feletti jutó 15 év alatti (2011).
Bűnözés dimenzió (4 mutató).	–
Lakókörnyezet dimenzió (4 mutató).	–

Forrás: Kovács K 2010 nyomán

Az index területi jellemzői szépen megmutatják Magyarország regionális különbségeit és párhuzamosíthatók a LI tulajdonságaival.

A regionális tudomány képviselői által legszélesebb alapokon nyugvó indikátornak tekintett objektív jól-léti mutató a szűken vett gazdasági mutatókon alapú fejlettség-vizsgálatok kritikájaként (alternatívájaként) született meg (2. táblázat). A hazai adaptációt itt is a MTA KRTK RKI munkatársai végezték el, akik 10 dimenzióban 30 mérőszámmal dolgoztak. A LeaRn Indexből eltérően ebben súlyoztak a kutatók. Súlyt kapott a jövedelmi és a foglalkoztatási dimenzió (1,45), az egészségi, a lakás és a képzettségi dimenzió (1,05), valamint a kockázat, a demokratikus részvétel, a természeti környezet, a közszolgáltatások elérhetősége és demográfiai fenntarthatósága (0,79). A mutató érdekessége, hogy az iskolázottság (Oktatási blokk), a választásokon való részvétel (Demokratikus részvétel blokk) és a szolgáltatások elérhetősége (csak a hazai adaptációban jelent meg) kapcsán van átfedése a LeaRn Index alkotórészeivel is.

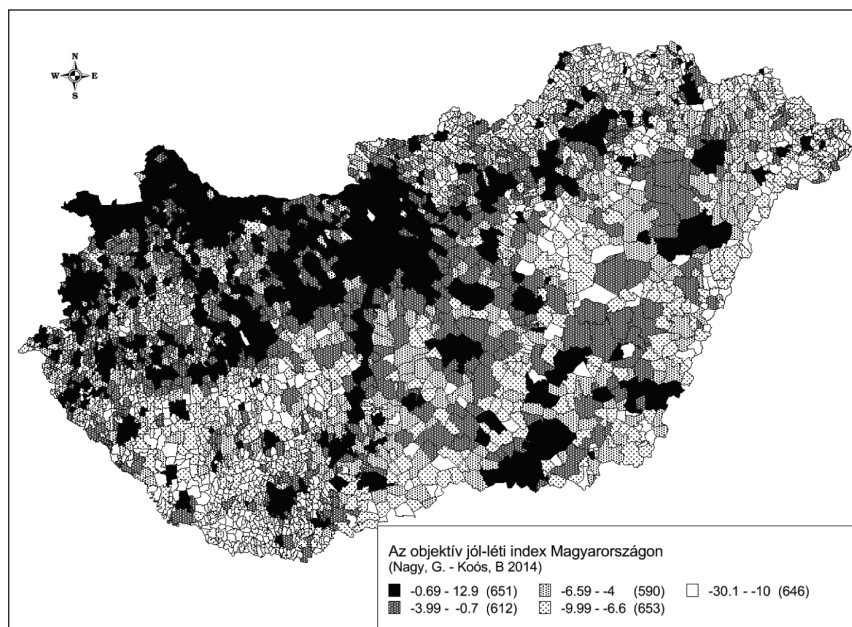
3. táblázat: Az adaptált hazai jól-lét modell

Canadian Index of Well-being	OECD Your Better Life Index	Adaptált hazai jól-lét modell
Életkörülmények (lakás index);	Lakhatás;	Lakhatás;
Életkörülmények (jövedelem);	Jövedelem;	Jövedelem;
Életkörülmények (munka);	Foglalkoztatás;	Foglalkoztatás;
Oktatási blokk;	Oktatás, képzettség;	Oktatás: 18-x; 25-x;
Környezeti fenntarthatóság;	Környezet;	Környezet;
Demokratikus részvétel blokk;	Civil aktivitás, részvétel;	Országgyűlési- és önkormányzati választásokon való részvétel;
Egészség;	Egészség;	Egészség;
Közösségi blokk (bűnözés).	Biztonság;	Kockázatok;
x	x	Térség, település demográfiai fenntarthatósága;
x	x	Alapvető, közép és felsőfokú közszolgáltatások helyi elérhetősége.
x	Elégedettség az élettel.	x

Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014 nyomán

Az index összetettségéből, sokszínűségéből következik, hogy árnyaltan adja vissza a területi eltéréseket is (2. ábra).

2. ábra: Az objektív jól-léti mutató települési jellemzői Magyarországon (2011)

Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014 adatai alapján

A kiválasztott mutatók és a LI kapcsolatának bemutatását scatter-plot diagramok segítségével szemléltettük. A hasonlításra használt mérőszám/komplex mutatók és a LI közötti szorosabb kapcsolatot a településeket jelző pontok sűrűsödése és szabályos elhelyezkedése jelzi. Gyengébb kapcsolatra utal a szabálytalan szórtabb elhelyezkedés. Általában megállapítható, hogy az LI szorosan együttmozog a gazdasági fejlettséget visszaadó mutatókkal (illetve természetesen az inverzükkel, ha a mérőszám negatív tulajdonságokat ad vissza). Ez az együttjárás leghatározottabban az objektív jól-léti mutatóval ismerhető fel (3. ábra).

The figure consists of four scatter plots arranged in a 2x2 grid, each showing the relationship between the LeaRn Index (Y-axis, ranging from 10.00 to 60.00) and a different variable (X-axis).

- Top Left Plot:** The X-axis is labeled "Munkanélküliségi ráta" (Unemployment rate). The data points are widely scattered, with a dense cluster between 0.00 and 10.00 on the X-axis and 20.00 to 40.00 on the Y-axis. There is a notable outlier at approximately (5.00, 58.00).
- Top Right Plot:** The X-axis is labeled "Deprivációs index" (Deprivation index). The data points show a positive correlation, with a dense cluster between 10.00 and 20.00 on the X-axis and 20.00 to 40.00 on the Y-axis. There is a notable outlier at approximately (5.00, 58.00).
- Bottom Left Plot:** The X-axis is labeled "Objektív jóléti mutató" (Objective well-being indicator). The data points show a positive correlation, with a dense cluster between -20.00 and 0.00 on the X-axis and 20.00 to 40.00 on the Y-axis. There is a notable outlier at approximately (5.00, 58.00).
- Bottom Right Plot:** The X-axis is labeled "SZJA/Lakos" (SZJA per capita). The data points show a positive correlation, with a dense cluster between 0.00 and 20000.00 on the X-axis and 20.00 to 40.00 on the Y-axis. There is a notable outlier at approximately (20000.00, 58.00).

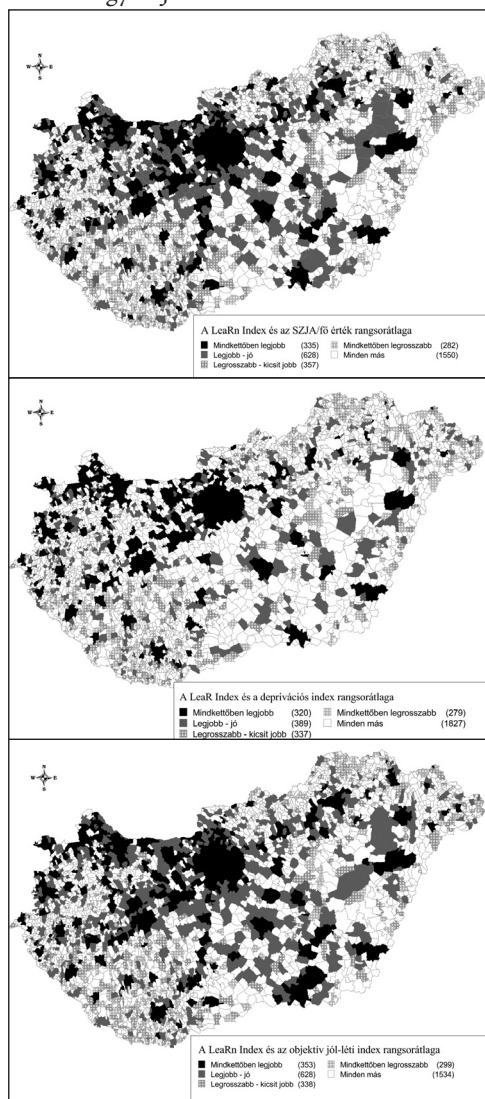
252

A munkanélküliségi ráta esetében a fordított irányú kapcsolat eredményezi a többitől eltérő képet.

Területi egybeesések

A statisztikai kapcsolatok mellett területi egybeeséseket is vizsgáltunk. Egyszerű rangsorolás (rangsor-átlagolás) módszerével kerestünk hasonló tulajdonsággal bíró településeket.

4. ábra: Társadalmi-gazdasági mérőszámok, komplex indexek és a LeaRn Index együjtjárása

Forrás: Kozma et al., 2015

A LeaRn Index és a hasonlításra kiválasztott mutató esetében is öt egyforma terjedelmű (közel egyenlő településszámú) részre osztottuk Magyarországi településeit. Az „ötödölés” eredményeit (az egyes társadalmi-gazdasági mérőszámok/indexek esetében az első, második, harmadik, negyedik és ötödik ötödbe tartozást) vetettük össze a LeaRn Index egyező rangú kategóriáival. A települések azon csoportja, amelyek mind az LI, mind a hasonlításra használt mutató/index vonatkozásában a legjobb ötödbe tartoztak, természetesen a legjobb helyzetben lévőket jelentik. Ezeket a tematikus térképen „*Mindkettőben legjobb*” kategóriával jelöltük. Ha „csak” a két összevetett tényező egyikében voltak legjobbak, a másik mutatónál eggyel alacsonyabban szerepeltek, akkor a „*Legjobb – jó*” kategóriába kerültek. Ezek a települések vagy a LeaRn Index, vagy a hasonlításul használt mérőszám/index vonatkozásában voltak a legjobbak között, a másik (esetünkben nem eldöntött, hogy melyik a kettő közül) rangsorában a „majdnem legjobb” értéket kapták. Hasonló logikával a „*Mindkettőben legrosszabb*” a mindkettőben utolsó, illetve a „*Legrosszabb – kicsit jobb*” pedig az egyikben legrosszabb, a másikban „majdnem” a legrosszabb kategóriát adja vissza (4. ábra).

Megfigyelhető, hogy az egymáshoz közeli értékek (legjobb, legrosszabb kategóriákban történő megjelenés) előfordulása magas. Mindhárom ösz-

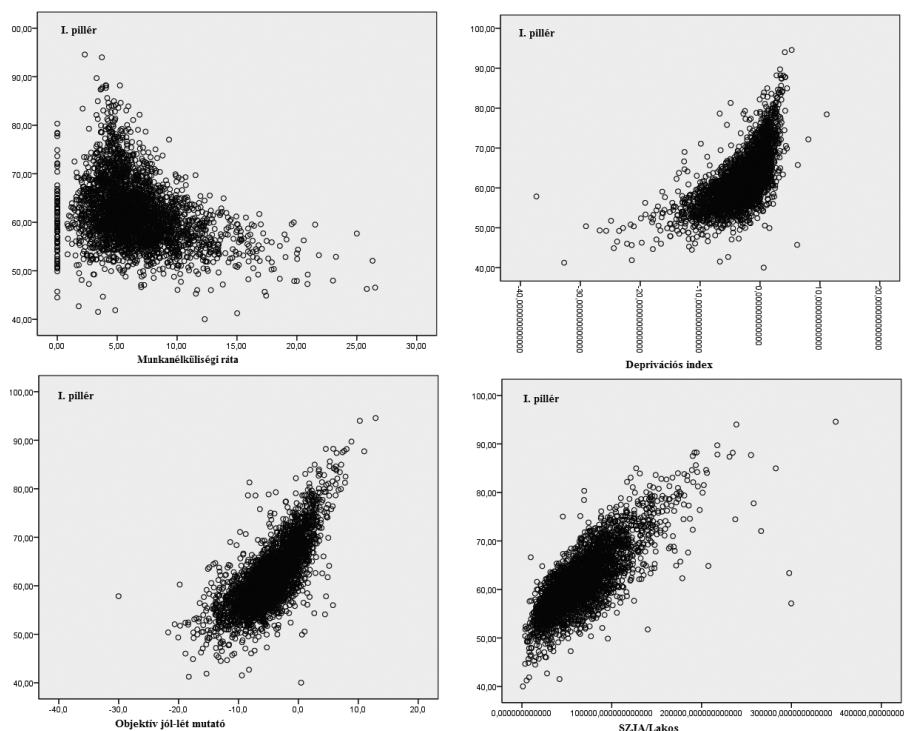
szevetésben 300 feletti a legjobb sávban lévő települések száma, 400–630 közötti a „legjobb-jó” kombináció. Alacsonyabb (300 alatti) a legrosszabb egybeesés. Általában a jobb irányban nyomozható nagyobb számú párhuzam.

Területi vonatkozásban az objektív jól-léti mutatóval legerősebb az egybeesés. 652 településnél teljes, 966-nál közeli az egybeesés. Összességében a települések több, mint fele beletartozik az azonos, vagy nagyon hasonlóknak tekinthető kategóriába. Területi tekintetben ezek lényegében egybeesnek a LeaRn Index vonatkozásban is előnyös, illetve hátrányos településekkel.

Az egyes pillérek (dimenziók) kapcsolata a hasonlításra használt mutatókkal

A komplex index (LI) összetevőinek vizsgálata során kiderült, hogy az első pillér (a „formális tanulás”) meghatározó súllyal bír. Ezt a hasonlításul használt mutató és mérőszámok mindegyikénél tapasztaltuk, az első pillér minden gazdasági-társadalmi mutatóval a többinél erőteljesebben korrelál. Abból adódóan, hogy a komplex indexben (LI) is dominánsnak tekinthető a súlya, nem meglepő az első pillér szoros kapcsolata a vizsgált mérőszámokkal és indexekkel. A szemléltetésre felhasznált scutter-plot-tok bizonyítják, hogy erősen hasonlít a komplex index párhuzamaira (5. ábra).

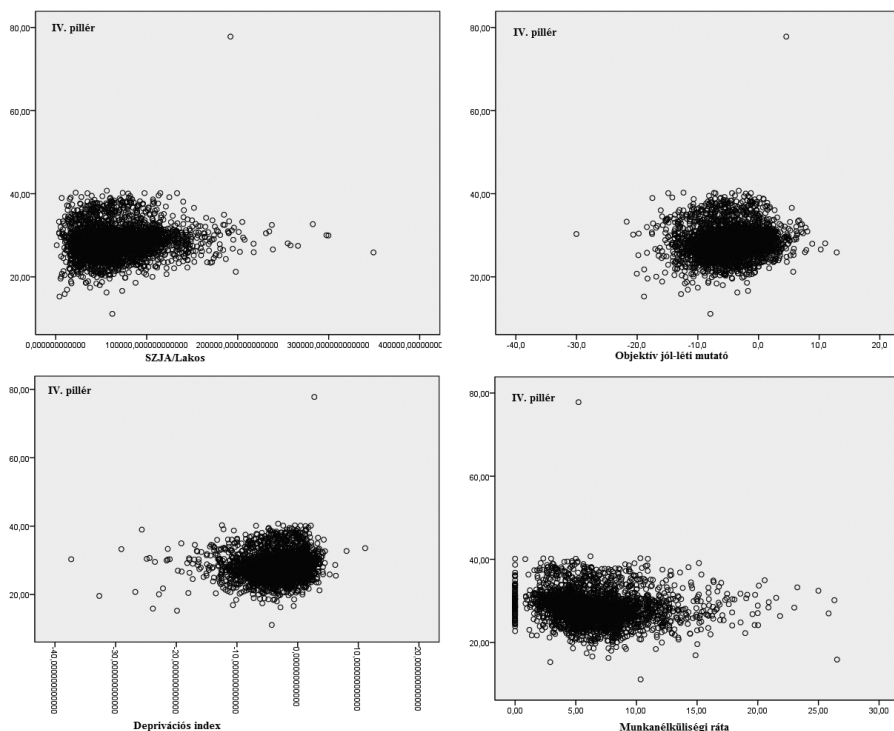
5. ábra: Az I. pillér kapcsolata a hasonlításul használt mutatókkal

Forrás: Kozma et al. 2015

Érdekes a negyedik pillér a társadalmi-gazdasági adatokkal történő összevetésekben (6. ábra). A többitől eltérően itt nem található semmi statisztikai kapcsolat a kiválasztott társadalmi-gazdasági mutatókkal, komplex indexekkel. Nem következik a magasabb egy lakosra jutó személyi jövedelemadóból a magasabb szintű közösségi tanulás/aktivitás, de fordítva sem áll az összefüggés, tehát a szegénységből sem vezethető le az inaktivitás.

6. ábra: A IV. pillér kapcsolata a hasonlításul használt mutatókkal

Forrás: Kozma et al. 2015

A közhelyes vélekedéssel ellentétben tehát nem anyagiak kérdése a társadalmi aktivitás.

Települések típusonkénti vizsgálat az LI alapján

Az LI területi jellemzőinek megismerése után világossá vált, hogy a településhálózatban játszott szerep, vagy a település típus szerinti statisztikai vizsgálata önmagában nem lehet eredményes, ezért a hasonlítás-ként felhasznált mérőszám (SZJA értéke) és indexek (objektív jól-léti mutató és a deprivációs index), valamint az LI együttjárása alapján folytattuk a vizsgálatot. A három index jó értékei és a magas egy főre jutó SZJA segítségével tulajdonképpen a regionális különbségekre világítottunk rá. Bemutathattuk azokat a te-

rületeket (régiókat, városokat), amelyek kiemelkednek az országos átlagból, ahol minden vonatkozásban jók a körülmények, egybecsengően adottak a feltételek a fejlődésre. Esetükben már információkat adhat a településtípus, illetve a településhierarchia szerinti elemzés.

A jó gazdasági helyzet és a jó komplex mutatók területi együttjárását térképen jelenítettük meg (7. ábra). Kigyűjtöttük minden elem vonatkozásában a legjobb és a legrosszabb (két-két) kategóriába tartozó településeket és ezeket vizsgáltuk (3. táblázat).

3. táblázat: A vizsgált mutatók rangsorátlag alapján képzett csoportjai

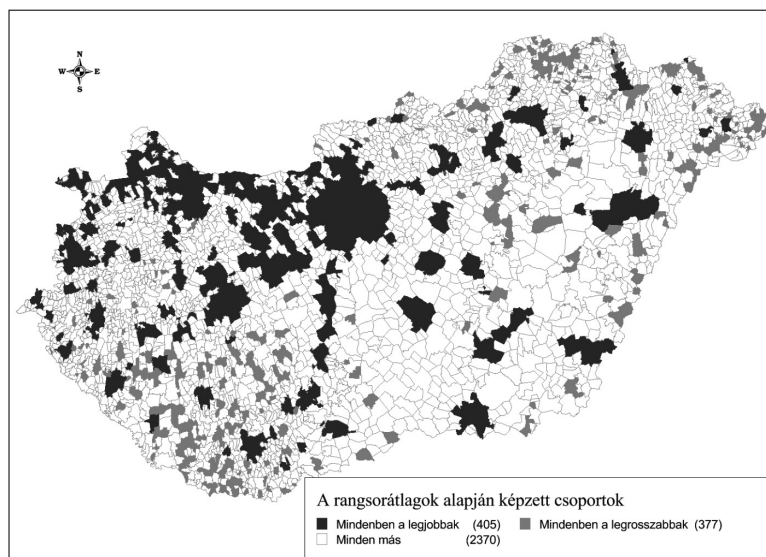
	Magyarország összes (3154 település)	Város (349)	Község (2808)
Legjobb átlag	405	226	179
Legrosszabb átlag	377	0	377

Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014; Kovács K. 2010; Kozma T. et al. 2015. adatai alapján

A városok érzékelhetően jól szerepelnek a LeaRn Indexben, de a környezetükben lévő kistelepülések (agglomerálódó települések) értékei is jók, emiatt nem a településhierarchiában betöltött szerep, hanem a „jó fekvés”, a „jó földrajzi elhelyezkedés” befolyásolja elsődlegesen a tanuláshoz való viszonyt is.

Az egyöntetűen jó helyzetben (minden mutatóval a legjobbak közé tartozó) lévő települések között (előzetes elképzeléseinknek megfelelően) magas a jó infrastruktúrával rendelkező városok aránya. A városok mellett szinte kizárólag (egy-két kivétellel) a községi státuszon lévő települések közül azok kerültek a legjobbak közé, amelyek várossal szomszédosak.

7. ábra: A vizsgált mutatók rangsorátlag alapján képzett csoportjai

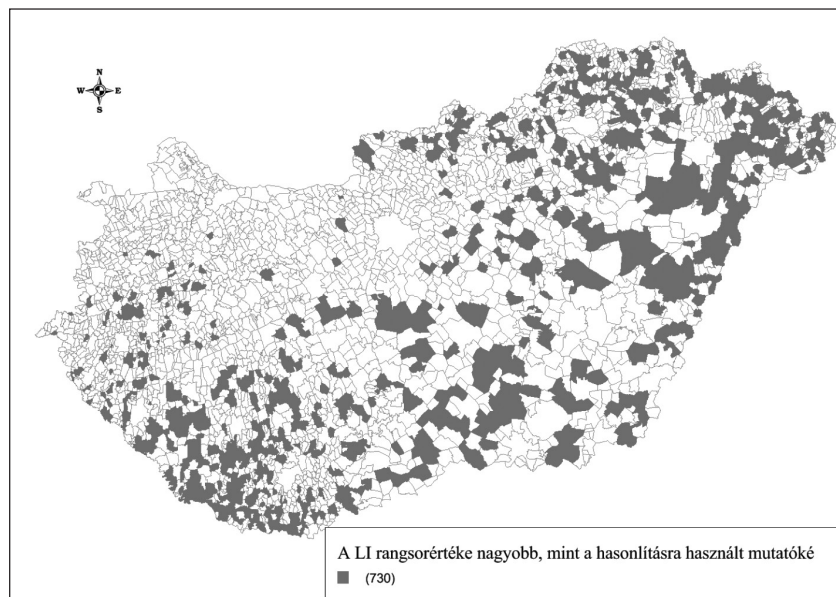
Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014; Kovács K. 2010; Kozma T. et al. 2015 adatai alapján

A leggyengébb kategóriába csak községek kerültek. A vártnál nagyobb számban a Dél-Dunántúl térségéből, szórta a határ menti elhelyezkedésű (külső) és a Közép-Tiszavidék (belső) periferiájából. Ezeknél lényegesen jobb, de még mindig gyenge értékkel (a városok közül) Cigánd rendelkezik a legrosszabb mutatókkal, esetében egyedül az LI tartozik a középmezőnyhöz.

Vizsgáltuk még azt a helyzetet, ahol az LI rangsorértéke magasabb, mint a másik három elemé külön-külön. Ezzel azt a helyzetet kerestük, ahol a tanuláshoz való viszony jobb, mint az egyéb tényezők alapján feltételezhető lenne (8. ábra).

Itt már csak községek, valamint kis- és középvárosok maradnak. A megyeszékhelyek, regionális központok és legközvetlenebb periferiáik kimaradnak (esetükben a többi mutató értékei is magas). Feltűnő a periferiális elhelyezkedésű települések magas száma a térképen. Ezeken a településeken a közepes LI rangsor is jobb, mint a jövedelemhelyzet, vagy az objektív jól-léti index értéke.

8. ábra: A LeaRn Index rangsor értéke meghaladja a hasonlításra használt (SZJA értéke, objektív jól-léti mutató, deprivációs index) mutatók rangsorát

Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014; Kovács K. 2010; Kozma T. 2015 adatai alapján

Az LI rangsorértéke általában nagyobb, mint a többi hasonlításra használt mutatóé. A minden más mutatónál magasabb érték 730 településre igaz. Emellett, sok az olyan település, ahol minden összehasonlított érték a legjobb (257 település) és sok az olyan is, ahol legalább egyik mutató az LI-hez hasonlóan a legjobb ötödbe tartozik (241 település).

A maradék települések (1926) között pedig már magasabb a rang valamelyik hasonlításra használt mutató esetében. Lényegesen kevesebb az olyan helyzet (még összességében is), amikor a hasonlításra használt mutatók valamelyike nagyobb az összes többinél (SZJA/fő: 216 település; deprivációs index: 199 település; objektív jól-léti mutató: 221

település). Ritka helyzet (72 település) az is, amikor minden más mutató ötös rangú, de az LI csak négyes.

Általában igaz tehát, hogy az LI alapján jobban szerepelnek a települések ezekben a rangsorokban és a párhuzamos minőség a legjobb és a legrosszabb kategóriákban tűnik fel (4. táblázat).

4. táblázat: A rangsorértékek egybeesése

	Települések száma
Minden mutató rangsorértéke 5	257
Minden mutató rangsorértéke 4	46
Minden mutató rangsorértéke 3	35
Minden mutató rangsorértéke 2	38
Minden mutató rangsorértéke 1	184

Forrás: Nagy G. & Koós B. 2014; Kovács K. 2010, Kozma T. et al. 2015 adatai alapján

Összegzés

Az LI vizuális vizsgálata alapján kitűnik, hogy a nagyobb, egybefüggő foltokkal jellemezhető (meglátásunk szerint tanuló régióknak tekinthető) jó adottságú területek jellemzően nagyvárosok köré csomósodnak. Ezzel együtt nem mondhatjuk, hogy a nagyvárosokra (legyen ennek a kitételnek bármi a tartalma) jellemző csupán a komplex index magas értéke. Közelebb visz bennünket a valósághoz, ha a nagyvárosokat és agglomerálódó környezetüket együtt tekintjük ilyennek. A településhierarchiában megyeszékhely szintjén álló települések mindegyike körül megfigyelhető a jobb értékek megjelenése és így a városkörnyék kis települései is részesei a „régióknak”. A szuburbanizáció jelenségének ismeretében nem meglepő ez a Budapest és a nagyvárosaink körüli környéki kistelepülések esetében sem.

A LI illeszkedik az ismert regionális különbségek sorába. Szoros együttjárást tapasztaltunk a hasonlításra felhasznált mérőszámmal és mutatókkal. Mind a gazdasági helyzet érzékeltetésére használt egy főre jutó személyi jövedelemadó értékével, mind települési szintű bontásban is elérhető és releváns társadalmi-gazdasági komplex mutatókkal hasonló területi képet kaptunk az LI esetében is. Ennek hátterében az LI értékeire is (formális tanulás kapcsán) komoly hatást gyakorló oktatási infrastruktúrát, annak elérhetőségét sejtjük. A regionális különbségeket is figyelembe véve, tovább bontva a jelenséget csak megerősödött a városok, városkörnyékek kitüntetett szerepére vonatkozó elképzelésünk. A tanulás vonatkozásában is a nagyvárosok és környékük (régiójuk) bírnak jobb adottságokkal. Eszerint a tanuló régió és a tanuló város elnevezés nevezéktani különbségtétel csupán, érdemi földrajzi különbséget nem jelent

Megfigyelhető, hogy az LI értéke a legjobb és a legrosszabb helyzetben lévő települések esetében mutatja a legerősebb párhuzamot a hasonlításra felhasznált mutatókkal. Érdekes jellemzője, hogy a perifériák esetében jellemzően jobb értékek kapcsolódnak hozzá, mint a többi mutató. Ez akár kitörési pont is lehet néhol.

Megjegyzés

A tanulmány alapját azok a vizsgálatok képezték, amelyeket a LeaRn-kutatás keretében végeztünk (*Tanuló régiók Magyarországon: Az elmélettől a valóságig*). A LeaRn kutatást az OTKA támogatta (K-101867; kutatásvezető: Kozma Tamás).

IRODALOM

- ANSELIN, L. (1995) Local indicators for spatial association-LISA. *Geographical Analysis*. vol. 27. pp. 93–115.
- BENKE M. (2013) A tanuló régiók, a tanuló közösségek és a szakképzés. *Szakképzési Szemle*, vol. 29. No. 3. pp. 5–21.
- DELORS, J. (1996) *Learning: The treasure within*. UNESCO, Paris. (Magyarul: Oktatás – rejtett kincs. Osiris, Budapest. 1997).
- ENGLER Á., DUSA Á. R., HUSZTI A., KARDOS K. & KOVÁCS E. (2013) Az intézményi tanulás eredményessége és minősége, különös tekintettel a nem hagyományos hallgatókra. In: ANDL H., MOLNÁR & KOVÁCS ZS. (eds.) *Iskola a társadalmi térben és időben. 2011–2012. II. kötet*. Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. pp. 187–200.
- FORRAY R. K. & KOZMA T. (2014) Tanuló városok: alternatív válaszok a rendszerváltozásra. In: JUHÁSZ E. (szerk.): *Tanuló közösségek, közösségi tanulás: A tanuló régió kutatás eredményei*. CHERD, Debrecen. pp. 20–50.
- JUHÁSZ E. (2015) Sectors and Institutions of the Cultural Learning in Hungary. In: ERIKA JUHÁSZ, V. T. & PETLÁK, E. (eds.) *The Social Role of Adult Education in Central Europe*. University of Debrecen, Debrecen. pp. 121–136.
- KOZMA T. et al. (2015) *Tanuló régiók Magyarországon*. –CHERD, Debrecen. p. 294.
- KOVÁCS K. (2010) Területi-társadalmi egyenlőtlenségek a rendszerváltozás utáni Magyarországon. – In: FÁBIÁN A. (ed.) *Párbeszéd és együttműködés. Területfejlesztési Szabadegyetem 2006–2010*. Nyugat-Magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron. pp. 15–32.
- MÁRKUS E. & MIKLÓSI M. (2012) Az általános képzések vizsgálatát célzó kutatások. In: JUHÁSZ E. & CHRAPPÁN M. (eds.) *Tanulás és művelődés*, Debreceni Egyetem, Debrecen. pp. 330–339.
- NAGY G. & KOÓS B. (2014) Az objektív jólét modellezése és első eredményei Magyarországon. – Polarizáció–Függőség–Krizis – Eltérő térbeli válaszok (szerk. NAGY E. & NAGY G.), MTA KRTK RKI ATO Békéscsabai Csoport, Békéscsaba. pp. 176–185.
- TEPERICS K., CZIMRE K. & MÁRTON S. (2014) A társadalomföldrajzi/regionális tudományi kutatások felhasználásának lehetőségei a tanuló régiók kutatásában. In: JUHÁSZ E. (ed.): *Tanuló közösségek, közösségi tanulás: A tanuló régió kutatás eredményei*. CHERD, Debrecen. pp. 71–88.
- CLI:<http://www.cli-ica.ca/en.aspx>, Letöltés: 2015. 01. 06. http://www.ccl-cca.ca/pdfs/CLI/2010/2010CLI-Booklet_EN.pdf
- DLA:<http://www.bertelsmann-stiftung.de>, Letöltés: 2015. 12. 01.
- ELLI:<http://www.elli.org/>, Letöltés: 2015. 12. 11.